

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՐՄԵՆԱԿ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՑԵՂԱԿՐՕՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Հրատարակիչ՝ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ակումբ

Երեւան – 2009

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ցեղակրօն Շարժումը կը բռնուի իր երկրորդ տարին:

Հայ նոր սերունդի այս շարժումին առաջին օրերէն իսկ պարզ էր անոր ձգտումը – դառնալ Սփիւռքի ազատատենչ հայութեան երիտասարդական կազմակերպութիւնը:

Չգտումը, սակայն, չէր բաւեր: Անհրաժեշտ էր փորձով ցոյց տալ, որ այդ հնարաւոր է:

Ու շարժումին փորձարկութեան վայրը եղաւ Ամերիկան, որ ժամանակակից քաղաքակիրթ երկիրներու առաջին կարգին վրայ կը գտնուի:

Իր վերջնական ձեւակերպումը ստանալէ յետոյ, մեր կազմակերպութեան գործունէութեան մէկ տարին մեզի բերաւ այն խոր համոզումին, թէ Ցեղակրօնութեան հանդէպ տածած մեր հաւատքը կատարելապէս արդարացած է, այսինքն այս կազմակերպութիւնը պիտի ըլլայ տեւական ու իր մէջ պիտի պարփակէ Սփիւռքի հայ երիտասարդութիւնը:

Եւ որովհետեւ մենք որոշապէս կը տեսնենք, որ Սփիւռքի հայ երիտասարդական կազմակերպութիւններուն ճնշող մեծամասնութեան հետապնդած նպատակները կը նոյնանան մերիններուն հետ, ունինք այն խոր համոզումը, թէ անոնք իրենց խորքով ցեղակրօն են եւ անունով միայն կը տարբերին մեզմէ:

Մեր այս համոզումը փաստելու լաւագոյն ձեւը նկատեցինք հրատարակութեամբ մը պարզել մեր կազմակերպութեան ծագումը, առաջադրած նպատակը, նախընտրած միջոցները եւ ապագայ կարելիութիւնները, վստահ, որ Սփիւռքի մեր քոյրերն ու եղբայրները անոնց մէջ պիտի գտնեն նաեւ իրենց ձգտումներն ու մտածումները:

Հրատարակութեան տալով այդ գրքոյկը, կոչ կ'ընենք Սփիւռքի հայ երիտասարդութեան երկսեռ անդամներուն՝ միացնել իրենց ուժերը մերիններուն եւ Ցեղակրօնութիւնը դարձնել հաւատաւոր եւ զոհաբերութեան պատրաստ հայ նոր սերունդին միակ կազմակերպութիւնը:

Հ. Յ. Ղ. Ցեղակրօն Ուխտերու Կեդր. Վարչութիւն
Յունիս 17, 1935, Պոստոն

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Այս գրքոյկը Ցեղակրօն Շարժումը հիմնաւորելու, Ցեղակրօն Կազմակերպութիւնը ներկայացնելու եւ Ցեղակրօնութեան գործունէութեան դաշտը պարզելու ՓՈՐՉ մըն է:

Շարժումը նոր է եւ ունի զարգացման ամեն կարելիութիւն: Ծիշոյ ասոր համար ալ, պէտք է սպասել տարիներու փորձարկութեան՝ ունենալու համար վերջնական հիմնաւորում մը:

Այդ վերջնական հիմնաւորումը, սակայն, չի կրնար մէկ անգամէն հրապարակ դրուիլ, եթէ մէկէ աւելի ՓՈՐՉԵՐ չնախորդեն այդ աշխատութեան:

Այս ըմբռնումն էր, որ ընդունելի դարձուց Հ.Յ.Ղ. Ցեղակրօն Ուխտերու Կեդր. Վարչութեան առաջարկը եւ գրի առնել տուաւ այս գրքոյկը:

Ա. Բ. [Արմենակ Բարսեղյան]

I
ԱՄԵՐԻԿԱՅԱՅ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ
1933-ԷՆ ԱՌԱՋ

Ամերիկահայ գաղութը մտաւորապէս կէս դարու պատմութիւն ունի, սակայն ամերիկահայ նոր սերունդի մասին որոշ մտահոգութիւն սկսած է նկատուիլ վերջին տասնամեակի ընթացքին միայն:

Ասոր պատճառը պարզ է ամէն մէկ անձի, որ քիչ թէ շատ ծանօթ է այս գաղութի կեանքին: Արդարեւ, մինչեւ 1920 թուականը, Ամերիկա հաստատուած մեր հայրենակիցներուն ճնշող մեծամասնութիւնը չէ խորհած մնայուն կերպով այս երկրի մէջ բնակելու մասին: Այդ շրջանին Նոր Աշխարհ եկող Հայերը, շատ չնչին բացառութեամբ, ժամանակաւոր կայան մը կը նկատէին Միացեալ Նահանգները, ուր իրենք գտած էին հալածանքէ ազատ մնալու ապահովութիւն եւ նիւթական տեսակէտէ բարօրութիւն ձեռք բերելու կարելիութիւն: Ասոնց մեծ մասին աչքը երկրի վրայ էր: Գրեթէ ամէն Հայ կը փափաքէր օր առաջ վերադառնալ իր հայրենի քաղաքը կամ գիւղը:

Հայրենաբաղձ տրամադրութիւնները մեծ համեմատութիւններու հասան ընդհանուր պատերազմի շրջանին, 1914-1918, երբ բոլոր փոքր ազգերու ազատագրումը կը ջատագովուէր դաշնակից երկիրներու ղեկավար տարրերուն կողմէ: Այս տրամադրութիւնները հասան իրենց գագաթնակէտին, երբ 1918 Մայիս 28-ին յայտարարուեցաւ Հայաստանի անկախութիւնը ժողովրդավար սկզբունքներու վրայ հիմնուած հանրապետութեամբ:

1919-ի եւ 1920-ի ընթացքին յաղթականներու միջեւ առաջացած հակամարտութիւնները, ինչպէս նաեւ Միացեալ Նահանգներու Ծերակոյտին դիրքը Նախագահ Ուիլսոնի հետապնդած քաղաքականութեան հանդէպ, ամենէն աւելի անմալատ անդրադարձումն ունեցան Հայերու ճակատագրին վրայ: Հետեւանքն եղաւ այն, որ 1920-ի Դեկտեմբերին Հայաստան դարձաւ Սովիէի Հանրապետութիւններու Միութեան մէկ ինքնավար նահանգը:

Այդ թուականէն սկսած, հետզհետէ տկարացան Գաղութահայութեան հետ նաեւ Ամերիկահայութեան Հայաստան փոխադրուելու յոյսերը: Մեր հայրենակիցները հաշտուեցան այն գաղափարին հետ, թէ իրենք տուն-տեղ պիտի ըլլան այս երկրին մէջ եւ զէթ մտաւոր ապագայի համար պէտք չէ մտածեն Ամերիկայէն հեռանալու մասին:

1920-ին յաջորդող տարիներուն՝ ամերիկահայ գաղութի մէջ շատցան ամուսնութիւնները, որոնց հետ նաեւ ծնունդները: Ու երբ այս երկրին մէջ ծնածները սկսան ըլլալ 6, 7 եւ աւելի տարեկան, սկսան աւելի վարժ, հետեւաբար աւելի սիրով խօսիլ անգլիերէն – հայ ծնողներու եւ հայ կեանքը առաջնորդելու կոչուած ղեկավարներու աչքերը բացուեցան:

Սկզբնական շրջանին ծայր տուաւ տարտամ մտահոգութիւն մը, որ հետզհետէ սկսաւ անհանգստացնել: Որքը կը կրճէր իր զաւակներու ապագան մռայլ տեսնող ծնողներու եւ Հայութեան ապագայով մտահոգուած ղեկավար տարրերու միտքը:

Հետզհետէ պարզուեցաւ, որ ամերիկահայ դպրոցները, եթէ մինչեւ իսկ կրկնապատկուին ու եռապատկուին, չեն կրնար կանխել մեր նոր սերունդին սպառնացող վտանգը: Ուրիշ միջոցներու մասին խորհողները մատի վրայ կրնային համրուիլ: Դրութիւնն այնտեղ էր հասած, որ մինչեւ իսկ հանրային կարծիք ու միտք առաջնորդելու կոչուած անձեր, դպրոցական հանդէսներու բեմերէն անգամ, զովելով հանդերձ թափուած ծիզերը, նոր սերունդի ծուլումը կը նկատէին անխուսափելի, որովհետեւ շրջապատող պայմանները շատ զօրաւոր եւ միեւնոյն ատեն հրապուրիչ էին, տնտեսական թէ մշակութային տեսակէտներէ:

1930-էն յետոյ հետզհետէ աւելի շատցան այս երկրին մէջ ծնած ու մեծցած հայ մանուկներն ու պատանիները, որոնց մօտիկ ապագան իրենց կաշիին վրայ արդէն իսկ կը զգային Հին Աշխարհի մէջ ծնած, բայց Միացեալ Նահանգներու մէջ իրենց երկրորդական ու բարձրագոյն ուսումը ստացած երկսեռ երիտասարդները: Բացի ծնողներէն ու ղեկավար շրջանակներէն, մեր նորագոյն սերունդին ճակատագիրը մտահոգութիւն սկսաւ պատճառել նաեւ նորահաս երիտասարդութեան:

Ու մինչ 1925-1930 շատ քիչերը նոր սերունդին սպառնացող վտանգին հակազդող միջոցներու անհրաժեշտութիւնը

կը շեշտէին, 1931-էն յետոյ օրէ օր բազմացաւ այսպիսիներու թիւը: Կեանքի հրամայական պահանջը ցցուեր էր մարդոց աչքերուն առջեւ ու կը պարտադրէր ինքզինքը: Բան մը պէտք է ընել խօսքերը յաճախ կը լսուէին:

Բան մը պէտք է ընել, բայց ի՞նչ:

Օտար հորիզոններու տակ, հսկայ քաղաքակրթութեան մը հարթիչ գլանին ենթակայ է նոր սերունդը: Ամերիկեան կանոնաւոր ու ամէն յարմարութիւններով օժտուած դպրոցներէն յետոյ՝ շատ աննպաստ պայմաններ ունեցող հայ դպրոցները, իրենց նիւթական ու բարոյական խիստ պակասաւոր միջոցներով, չեն կրցած կանխել վտանգը ասկէ առաջ ու պիտի չկրնան տարբեր արդիւնք տալ ասկէ ետքն ալ, եթէ միմակ մնան:

Նոր սերունդը հայ պահելու միակ միջոցը հայեցի դաստիարակութիւնն է, որ կրնայ տրուիլ միմիայն Մայրենի Լեզուի, Ազգային Պատմութեան, Հայրենի Մշակոյթի ըստ ամենայնի՝ հիմնաւոր ծանօթացումով: Այս ընելու համար՝ դպրոցի կողքին ու անկէ առաջ այդ նպատակի հետապնդումին պէտք է լծել հայ ընտանիքը: Եթէ հայ ծնողները եւ ընտանիքին չափահաս միւս անդամները չնպաստեն դպրոցի ճիգերու արդիւնաւորումին, իրենք ալ չդառնան հայեցի դաստիարակութեան մէկ-մէկ գործիչներ, կարելի չէ վստահութեամբ նայիլ մեր նոր սերունդի ապագային:

Այս ըմբռնումին արդիւնքն էր 1932-ի յունուարին «Արփի» Պարբերականին երեւումը:

Սակայն, այս ճամբան երկար էր ու դժուար, թէւ ապահով: Ասոր համար անհրաժեշտ էր տարիներու տքնաջան աշխատանք: Մարդիկ հեւ ի հեւ կը վազէին, մինչ այս ըմբռնումը կը պահանջէր նստիլ քիչ մը, մոռնալ առօրեայ բազմապիսի հոգերը, մէկ կողմ դնել ընթացիկ զուարճութիւնները, դադրիլ օրը օրին ապրելէ, պատրաստուիլ ապագային համար. մեր նորահաս սերունդը մեծցնել ո՛չ միայն տնտեսական, այլեւ ազգային պայքարի համար:

Անշուշտ, այս անհրաժեշտ է, բայց կարելի է աւելի դիւրին միջոցներով հասնիլ այդ նպատակին:

Ո՞րն է այդ:

Պատասխանը շուտ գտնուեցաւ, այն ալ 1932-ի երկրորդ կէսին, «Հայրենիք» օրաթերթի բացած մէկ հարցարանի պատասխաններուն շնորհիւ, մեծագոյն մասով տրուած նոյն ինքն նոր սերունդին պատկանող երկսեռ պատանիներէ ու երիտասարդներէ:

Ծանօթացուցէ՛ք մեզի հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթին՝ մեզի ընտանի անգլիերէն լեզուով:

Պահանջը հասկանալի էր ու նաեւ նպատակայարմար՝ իբր ընդհանուր հետաքրքրութիւն արթնցնելու միջոց, սկզբնական շրջանին համար: Ու սկսան անգլիերէն հրատարակութիւնները հայ նոր սերունդին համար:

Նախ «Հայրենիք» Օրաթերթի քանի մը սիւնակները յատկացուեցան անգլիերէն բաժնին: Յետոյ սկսան անջատ հրատարակութիւններ Նիւ Եորք, Լոս Անճէլէս եւ Պոստոն: Armenian Mirror, Armenian Spectator, Armenian Reporter, Armenian Youth եւ Hairenik Weekly կը շարունակուին 2-3 տարիներէ ի վեր:

Սկսան նաեւ փորձեր կատարուիլ՝ հայ նոր սերունդը կապելու գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններուն - Կուսակցութիւններ, Հ. Կ. Խաչ, Հ. Բ. Ը. Միութիւն եւ այլն:

Չանազան կազմակերպութիւններու աւելի կամ նուազ օժանդակութեամբ՝ կեանքի կոչուեցան Ապրիլեան Սաներ, Հայրորդիք, Որդիք Հայաստանեայց, Գիւնըր Լիկեր, Սան-Սանուհիներ եւ այլ պատանեկական եւ երիտասարդական միութիւններ:

Այս բոլորէն պարզ է, թէ ամերիկահայ նոր սերունդը հայ մեծցնելու անհրաժեշտութիւնը օրուան պահանջն էր այլեւ 1933-ի ամառը, երբ այս գաղութի զանազան կեդրոններէն սկսաւ լսուիլ հզօր ձայնը Գ. Նժդեհի, որ հանդիսացաւ Ցեղակրօն շարժումին տաղանդաւոր քարոզիչն ու նոր սերունդի այս կազմակերպութեան հիմնադիրը:

II ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՍԿԻԶԲԸ

Երկու տարի առաջ ամերիկահայ նոր սերունդին մէջ ծայր տուած այս շարժումը թէւ իր էութեամբ հին է, բայց ծելով նոր ըլլալուն՝ անսովոր հետաքրքրութիւն արթնցուցած է թէ՛ հանրութեան եւ թէ՛ հայ մամուլին մէջ:

Եթէ ուզենք կարծ ասութեամբ մը սահմանել այս շարժումին էութիւնը, կը թուի թէ ցեղային ձգտումներու եւ արժէքներու վերաբարձում բառերը պիտի բաւեն: Ասոր համար է, որ շարժումին էութիւնը կրնանք կոչել հին: Զէ՞ որ ժողովուրդի մը ցեղային յատկութիւնները, աւանդութիւններն ու սովորութիւնները կուզան նախնական ժամանակներէն եւ թէւ զանազան ազդեցութիւններու հետեւանքով փոփոխութիւններ կը կրեն; բայց կը պահեն իրենց հիմնական գիծերը, որոնք դարերու հնութիւն ունին, կը կաղապարեն ցեղային ձգտումները եւ ճիշդ ատով ալ կ'ապացուցանեն իրենց արժէքի անառարկելիութիւնը:

Զելով նոր է այս շարժումը, եւ այս կրկնակ իմաստով. 1. Շարժումը խորհրդաշող բառը, 2. Դաւանանքի սահմանումին եւ քարոզչութեան առանձնայատուկ կերպը:

Առաջինը՝ ցեղակրօն, նոր բառ մըն է, որ նախ խորթ կը հնչէ ունկնդիրի ականջին, բայց խորթութեան այս զգացումը հետզհետէ տեղի կուտայ եւ բառը կը դառնայ ընտանի, մինչեւ իսկ ախորժալուր:

Երկու գոյականներու (այս պարագային ցեղ եւ կրօն) միացումով բարդ բառ մը շինելը հակառակ չէ հայ լեզուի բառակազմական կանոններուն: Հայերէնի քերականութեան քիչ թէ շատ ծանօթ ամէն դպրոցական կրնայ թուել բազմաթիւ բարդ բառեր, որոնց բաղկացուցիչ տարրերը երկու գոյականներ են:

Վարելորը նման բարդութիւններուն տրուած իմաստն է, որ ժամանակի ընթացքին աւելի ու աւելի որոշ կը դառնայ, երբեմն տարբեր իմաստներու ալ ծառայելով:

Ներկայ պարագային ցեղակրօն բարդութեան աւելի հասկնալի արտայայտիչը կրնար ըլլալ ցեղապաշտ բառը, որ սակայն չունի առաջինին խորհրդաւորութիւնը, հետեւաբար

նաեւ ձգողական ոյժը: Կը թուի, թէ այս մտածումը մեծ նշանակութիւն ունեցած է բառին ընտրութեան միջոցին:

Շարժումը բնորոշող բառէն շատ աւելի մեծ նշանակութիւն ունի քարոզչութեան ծելը – կարծ ու կտրուկ նախադասութիւններ, պատգամի ձգտող շեշտադրութիւն եւ որ գլխաւորն է՝ ի խորոց սրտի բխած խօսքի հաղորդականութիւն, որոնք կը գրաւեն ունկնդիրը, կը յուղեն անոր սիրտը եւ կը խմորեն միտքը:

Ինչո՞ւ այս պահանջը – դարձ դէպի ցեղային ձգտումներն ու արժէքները:

Պէտք է խօսիլ այս մասին անոր համար, որ եթէ այդ արժէքներու վերաբարձումը Լատիներէնի կամ Հին Յունարէնի վերակենդանացումի փորձերուն նմանող շարժում մըն է, չի կրնար տեսական ըլլալ, որքան ալ անոր քարոզչութեան սկզբնաւորութիւնը յաջող ըլլայ, շնորհիւ ընտրուած ձեւի նորութեան եւ ձգողականութեան:

Ժողովուրդներու մէջ միշտ ալ կ'ապրին ցեղային ձգտումներն ու արժէքները, որոնց շնորհիւ այս կամ այն ցեղին կնիքը կրող ազգը կը յարատեւէ, կը ստեղծագործէ ու կը պայքարի: Մինչեւ անգամ այն ատեն, երբ աչքի չեն զարներ ցեղային ձգտումներն ու արժէքները եւ երբ ո՛չ ոք կը խօսի անոնց մասին, անոնք կը կատարեն իրենց վճռական դերը՝ ժողովուրդի ու ազգի կեանքին մէջ, եթէ ո՛չ զգալի՝ գէթ բնազդական ծելով:

Իսկ երբ ազգերը կ'ապրին այնպիսի ժամանակաշրջաններ, երբ կը սկսին վտանգի ենթարկուիլ ցեղային ձգտումներն ու արժէքները, երբ ասոնց ազդեցութիւնը կը տկարանայ ժողովրդական լայն խաւերուն մէջ, երբ օտար ցեղերու արժէքները՝ խորթ ըլլալով հանդերձ, կը սկսին տեղ գրաւել զանգուածներու հոգիներուն մէջ – մրափող առիւծը արթնցնելու եւ ցեղը ցնցելու պահանջը կը դառնայ հրամայական:

Նման ցնցումներ շատ է ունեցած հայ ժողովուրդը: Եթէ ուզենք թուել քանի մը գլխաւորները, կրնանք յիշել Գիրերու Գիւտը եւ Վարդանանց Պատերազմը (Ե. դար), Պայքարը Արաբներու դէմ եւ Բագրատունիներու հարստութեան հիմնումը (Ը. եւ

Թ. դարեր), Պայքարը Թաթար-Սելջուկ հորդաներուն դէմ եւ Ռուբինեան իշխանութեան հաստատումը (Թ.-ԺԱ. դարեր), Վերածնութեան շրջանը (ԺԹ. դար) եւ Ազատագրական պայքարը վերջին 4-5 տասնամեակներու ընթացքին:

Եթէ բաղդատենք մեր ժողովուրդի ներկայ կացութիւնը վերոյիշեալ շրջաններու վիճակներուն հետ՝ կը տեսնենք, որ այժմ կ'ապրինք շատ աւելի վտանգաւոր ու սպառնալից պայմաններու տակ:

Խօսքը չի վերաբերիր, ի հարկէ, իր հայրենի հողին կառչած այն մէկ միլիոն Հայութեան, որ Հայաստանի մէջ, հոժ հաւաքականութեամբ կ'ապրի իր ուրոյն կեանքը: Ինչ պայմաններու տակ ալ գտնուի Հայութեան այս հատուածը, հայրենի հողին կառչած ըլլալը, այդ հողին վրայ բարձրացած ու կանգուն մնացած յիշատակարանները, բերնէբերան պատմուող աւանդութիւնները, սերունդէ-սերունդ փոխանցուող սովորութիւնները, Մայրենի Լեզուն եւ սեփական Մշակոյթը այնպիսի առաւելութիւններ են, որ անաղարտ կը պահեն անոր մեծամասնութեան հոգեկան-ֆիզիքական հիմնական գիծերը:

Տարբեր է պատկերը գաղութներու մէջ: Որքան հեռու Մայր-Հայրենիքէն, այնքան աւելի սպառնալից են մեր գաղութներու գլուխին վերեւ կուտակուած ամպերը: Գիշդ ասոր համար ալ բնական պիտի գտնենք, որ Ցեղակրօն շարժումը ուժգին թափով մը սկսած ու զարգացած է Միացեալ Նահանգներու մէջ, ուր դեռ երկու տարին չլրացած կազմուած են 60 Ուխտեր, մօտ 2300 երկսեռ անդամներով:

Ու կարելի է ամէն կասկածէ վեր համարել, որ այս շարժումը ո՛չ միայն պիտի ծաւալի բոլոր Գաղութներու մէջ, այլ եւ պիտի խորանայ հետզհետէ, որովհետեւ անոր խարխիսը կը կազմեն ցեղային ձգտումներն ու արժէքները, որոնք կը հանգչին ամէն մէկ Հայորդիի հոգիին խորը, կենդանի են, հոգ չէ թէ շատ անգամ բնազդական վիճակի մէջ:

III ՑԵՂԱԿՐՕՆՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

Ինչպէս ամէն նոր շարժում, այնպէս ալ Ցեղակրօնութիւնը մէկ անգամէն չկրցաւ ըմբռնելի դառնալ հայ հասարակութեան. իր մասին թեր ու դէմ կարծիքներ լսուեցան բեմերէն ու մամուլի էջերէն: Այս երեւոյթը ինքնին կը ցուցնէ, թէ որքան անհրաժեշտ է պարզաբանել շարժումին իմաստը:

Երբ սկսաւ Ցեղակրօնութեան քարոզչութիւնը, ոմանք կարծեցին, թէ այս շարժումը կը ձգտի վերակենդանացնել նախնական կեանքը: Ուրիշ խօսքով, ոմանք ունեցան այն տպաւորութիւնը, թէ այս շարժումին նպատակն է երես դարձնել դարերու քաղաքակրթութեան արդիւնքներուն եւ դառնայ նախնական նահապետական կեանքին:

Ասիկա, անշուշտ, բացարձակ թիրիմացութիւն մըն է: Ո՛չ ոք կրնայ կեանքի ամենօրեայ պահանջները բաւարարող լաւագոյն միջոցները մէկ կողմ դնել եւ ենթարկուիլ նախնական կենցաղը վերահաստատելու փորձութեան: Այսպէս, ուրեմն, քաղաքակրթութեան բարիքներէն եւ կենցաղի ժամանակակից յարմարութիւններէն հրաժարելու մասին խօսք անգամ չի կրնար ըլլալ:

Ուրիշներ աւելորդ գտան ցեղապաշտութիւն քարոզող շարժումը, յայտարարելով թէ՛ ազգասիրութիւն եւ հայրենասիրութիւն գաղափարները իրենց մէջ կը պարփակեն նաեւ ցեղայինը:

Այս ալ ուրիշ թիրիմացութիւն մըն է: Մեր օրերու ազգերն ու հայրենիքները, ուրիշ խօսքով՝ պետութիւնները, իրենց մէջ կը պարփակեն մէկէ աւելի, երբեմն բազմաթիւ ցեղեր: Այս օրուան Ձուիցերիայի բնակչութիւնը կազմող տարրերը հաւասարապէս իրենցը կը նկատեն այդ երկիրը եւ կը սիրեն իրենց հայրենիքը, բայց եւ գիտակ են իրենց ցեղային արժէքներուն, որոնք կը տարբերին իրարմէ: Իսկ ազգ բառը սկսեք է ստանալ նոր իմաստ մը, որ մօտաւորապէս կը նոյնանայ պետութեան հետ: Այսպէս, Գիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու բազմացեղ ու բազմալեզու տարրերը՝ եթէ դեռ չեն կազմած, կազմելու ճամբուն մէջ են ամերիկեան ազգը:

Այս օրինակները կը պարզեն, թէ որքա՞ն թեթեւ վերաբերում ցոյց տուած պիտի ըլլանք, եթէ առաջին իսկ ականարկէն չուզենք տեսնել ցեղապաշտութեան եւ ազգասիրութեան տարբերութիւնը:

Կամ մարդիկ ալ, որ կ'ըսեն. ժամանակակից քաղաքակիրթ ազգերու մէջ խառնուած ու կորսուած են ցեղերը, հետեւաբար աւելորդ է խօսիլ անգոյ արժէքներու մասին:

Այս ալ երրորդ թիրիմացութիւն մըն է: Եւ ի՞նչ է, որ ժամանակակից մեծ ազգերը իրենց մէջ ձուլած են տարբեր ցեղերէ սերած տարրեր: Սակայն, փաստ է նաեւ, որ իւրաքանչիւր ազգի մէջ նկատելի է այս կամ այն ցեղին դրած կնիքը: Եւ եթէ եւրոպական մեծ ազգերը դեռ կը խօսին անգլեւաքսոն, ռոման կամ սլաւ ցեղերու մասին, մենք ոեւէ պատճառ չունինք անտեսելու նման արժէք մը:

Ուրեմն, Ցեղակրօն Շարժումը ո՛չ նախնականութեան դառնալու կոչ մըն է, ո՛չ ազգասիրութեան ուրացում, ո՛չ ալ մեռած արժէք մը վերակենդանացնելու փորձ:

Որպէսզի աւելի որոշ ըլլայ այս շարժումին իմաստը, անհրաժեշտ է պարզել, թէ ի՞նչ է Ցե՛Ղ ըստածը:

Նախնական ըմբռնումով ցեղը մեծ ընտանիք մըն է, որուն ամէն մէկ անդամը հարազատ է միւսին, այսինքն ցեղի մը պատկանողները իրենց երակներուն մէջ կը կրեն նոյն արիւնը: Այսպիսի մեծ ընտանիքի մը իւրաքանչիւր անդամը պարտաւոր կը զգայ զոհելու իր անձը միւսի կեանքին ու պատիւին համար:

Իւրաքանչիւր ցեղ ունի իր ուրոյն լեզուն, կրօնը, աւանդութիւնները, սովորութիւնները, նիստ ու կացը, մէկ խօսքով՝ իր ուրոյն ըմբռնումները կեանքի, պատիւի ու կենցաղի մասին: Ասոնք կը ներկայացնեն իր արժէքները, որոնք ձեւաւորուած ու կազմաւորուած են ժամանակի ընթացքին, իրենց վրայ կը կրեն հնութեան կնիքը, այսինքն դարերու տարբադադրիչ ազդեցութիւններուն կրցած են դիմադրել եւ հետեւաբար ժամանակի ընթացքին դարձած են ցեղին սրբութիւնները, որոնց անաղարտ պահպանումին նախանմախնդիր է ցեղին ամէն մէկ անհատը:

Ամէն ցեղ ունի իր ուրոյն հաւաքական կեանքը, որուն չի կրնար միջամտել ուրիշ ոեւէ խմբաւորում: Այլ խօսքով, ամէն ցեղ կ'ուզէ ազատօրէն ապրիլ իր հասկցած ձեւով եւ իր այս ազատութիւնը կը ջանայ պահել ամէն գինով:

Ցեղը, ուրեմն, մեր օրերու աւելի կամ նուազ բազմամարդ ու ցրուած ժողովուրդներու նախնական կորիզն է, որ ունեցած է իր սահմանափակ անդամներուն թիւը եւ տարածութեամբ փոքր բնակավայրը:

Իր այս ձեւի կենցաղին հետեւանքով՝ ամէն մէկ ցեղ ունի որոշ յատկանիշեր, մարմնական թէ հոգեկան, որոնց հարազատ ու հնարաւոր չափով անխառն պահպանումը միայն կ'երաշխաւորէ ցեղին տեւականացումը:

Այսպիսով, ցեղը չի ճանչնար ընկերային ոեւէ տարբերութիւն, որ բաժնէ իր անդամները իրարմէ: Ցեղին մէջ չկան հարուստներ ու աղքատներ, տիրող ու հպատակող դասակարգեր, այս կամ այն դաւանանքին պատկանող յարանուանութիւններ կամ քաղաքական ուղղութիւններ: Այլ խօսքով, ցեղը հնարաւոր հաւասարութեան իրականացումն է ընկերային կեանքի մէջ:

Իւրաքանչիւր ցեղի անդամներուն կեանքի գրեթէ նոյնութեան հետեւանքով առաջ եկած սերտ կապը եւ անձնագոհութեան ոգին կը կազմեն ցեղին ոյժը, որ միաժամանակ կը հանդիսանայ իր պայքարի ու ինքնապաշտպանութեան անսպառ աղբիւրը: Ասոր համար է, որ ցեղը վերապահութիւն ունի օտարներուն հանդէպ եւ կը ջանայ մօտենալ իրեն նմանող տարբերու միայն, եթէ անհրաժեշտ դառնայ շփումը:

Բնական կեանք մը կ'ապրի ցեղը, շարժում՝ բայց եւ ժուժկալ: Այս պատճառով ալ ցեղը միշտ երիտասարդ է, մարտունակ եւ ազատատենչ: Ասոնք կ'երաշխաւորեն ցեղի տեւականացումը, որովհետեւ կ'առաջնորդեն հերոսականին:

Ձանազան ցեղերու յաճախակի շփումը իր հետ կը բերէ նախ՝ փոխադարձ ազդեցութիւններ, աւելի ու՛շ՝ խառնուրդներ, որոնց հետեւանքով կ'առաջանան ընկերային աւելի մեծ հաւաքականութիւններ – ժողովուրդներն ու ազգերը:

Խառնուրդներու ատեն ամէն կողմ հաւասարապէս չի դներ իր կնիքը նորակազմ խմբաւորման վրայ: Ամէն ժողովուրդի մէջ նկատելի է մէկ ցեղի զօրաւոր ազդեցութիւնը, որ ժամանակի

ընթացքին կը տարածուի նաեւ նորեկ տարրերուն վրայ: Այս է պատճառը, որ իւրաքանչիւր ժողովուրդ ինքզինքը սերած կը նկատէ այն ցեղէն, որուն ազդեցութիւնը մեծագոյն չափով կրած է:

Յեղին հարազատ յատկութիւններէն, արիական ու անծնագոհ ոգիէն, մաքուր ձգտումներէն, անկորնչելի առաքինութիւններէն եւ հաւասարութեան գիտակցութենէն կը ծնին ժողովուրդի մը բոլոր արժէքները, մարտական թէ մշակութային: Իսկ ժողովուրդներու բացասական յատկութիւնները արդիւնք են ոչ-ցանկալի ազդեցութիւններու, որոնք գրեթէ անխուսափելի կը դառնան տնտեսական, ընկերային ու քաղաքական պայմաններու փոփոխութեամբ:

Եականն այն է, որ ժողովուրդ մը պահէ իր ցեղին արժէքները, որովհետեւ անոնցմով պայմանաւորուած է իր գոյութիւնը: Երբ փոքր կամ մեծ հաւաքականութիւն մը կը սկսի կորսնցնել ցեղային արժէքները, ինքն ալ կը տկարանայ աստիճանաբար, մինչեւ անհետանայ այս աշխարհի թատերաբեմէն:

Ինչո՞ւ այժմ անհրաժեշտ է վերարծարծել ցեղային արժէքները:

Պատասխանը շատ պարզ է. որովհետեւ անոնք վտանգուած են ու կը սպառնան ազգին գոյութեան:

Ասկէ տասնեւհինգ տարի առաջ՝ գրեթէ ո՛չ ոք կը խօսեր ցեղի ու ցեղայինի մասին: Այս բառերը կը յիշատակուէին այն ատեն միայն, երբ կը քննուէր ժամանակակից ժողովուրդներու եւ ազգերու անցեալը, եւ կամ քաղաքակրթութեան ազդեցութենէն հեռու մնացած, Ասիայի եւ Ափրիկէի խորերը նախնական կենցաղ մը վարող մարդկային խմբաւորումներու կեանքը:

Դեռ աւելին: Նախորդ տասնամեակներու ընթացքին, ցեղն ու ցեղայինը կարծեք կը նկատուէին արհամարհելի քանակութիւններ, որոնք մարդկային պատմութեան նախնական շրջանները կը յիշեցնէին:

Միջազգայնութեան արագ նուաճումները հրապարակ էին բերել այնպիսի ծայրահեղ տեսութիւններ, որոնց ազդեցութեան տակ մարդիկ սկսեցին չնկատել անգամ, թէ ատոնց զուգընթաց

կը տկարանան ու կը կորսուին կարգ մը հին յատկութիւններ ու արժէքներ, որոնք ճակատագրական նշանակութիւն ունին մանաւանդ տկար ազգերու համար:

Այդ հին յատկութիւններն ու արժէքները վերարծարծելու, անոնց դառնալու փորձեր եղած են այն ատեն միայն, երբ ժողովուրդ մը եւ անոր առաջնորդները նախազգացած են վերահաս վտանգ մը:

Վերջին տասնամեակի ընթացքին ալ մենք ականատես ենք նման քայլերու: Մասնաւորապէս, աչքի կը զարնեն ֆաշիստ Իտալիայի եւ նացիստ Գերմանիայի օրինակները:

Սուտլիմի եւ Զիթլէր այնպէս կարծեցին, որ իրենց երկիրները միջազգայնութեան սիրոյն չափէն աւելի զիջումներ կատարեցին ու փափաքեցան կասեցնել այդ ընթացքը: Այս երկու շարժումներն ալ ազգայինին դառնալով չբաւականացան, այլ իրենց աչքերը ուղղեցին ցեղային արժէքներուն: Սուտլիմիի մտատիպարն է հին Զոռնայեցին, իսկ Զիթլէրինը՝ հիւսիսային Գերմանը, որոնց մէջ Ֆաշիստն ու Նացին կը տեսնեն իրենց ժողովուրդներու ցեղային նախատիպարները, մարմնական թէ հոգեկան յատկութիւններու տեսակետէն:

Եթէ ցեղային գիտակցութիւնը վերջին տասնամեակին արթնցած, արմատ բռնած ու զօրացած է Իտալիայի եւ Գերմանիայի նման մեծ ու քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, որոնց ժողովուրդները զրկուած ըլլալու ապրումներ ունեցած են – որքա՞ն աւելի խոր պիտի զգացուի ցեղային արժէքներու ոգեկոչումը մեզի նման փոքր ու ցրուած ժողովուրդի մը համար, որ դարեր շարունակ ենթարկուած է նմանը չտեսնուած զրկանքներու եւ այժմ ալ կ'ապրի այլազան ցեղերու եւ ազգերու խառնարան եղող շրջաններու մէջ:

Երբ մեր ժողովուրդը, որ այժմ ցրուած է զանազան գաղութներու մէջ, կը գտնուէր իր հայրենի հողին վրայ ու կ'ապրէր իր հաւաքական կեանքը, որքան կարելի է նուազ ենթակայ օտար ազդեցութիւններու – ինքնաբերաբար կը պահուէին ցեղային ձգտումներն ու արժէքները:

Այս գործը կը դիւրանար մանաւանդ անով, որ իւրաքանչիւր նոր սերունդ կը ստանար տոհմային կրթութիւն մը, որ

հնարաւոր կը դարձնէր ո՛չ միայն ապրումը, այլ նաեւ ճանաչումը
ցեղային ձգտումներուն եւ յատկութիւններուն:

Հիմնովին տարբեր են ներկայի պայմանները, որոնց մէջ
ալ կարելոր է, որ մեր նոր սերունդը ճանչնայ իր ցեղին ձգտում-
ներն ու արժէքները: Ասիկա հնարաւոր է Հայ Լեզուի, Գրական-
ութեան եւ Պատմութեան ուսուցումով:

Ցեղային յատկութիւններու եւ ստեղծագործութիւններու
ճանաչումը իր հետ կը բերէ պաշտամունք դէպի այդ արժէքները:

Իսկ ո՛վ պաշտամունք ունի իր ցեղին հանդէպ՝ անպայման
կը հաւատայ անոր ապագային ու ըստ այնմ կը շարժի:

Եւ որովհետեւ ներկայ պայմաններուն բերումով՝ զգալա-
պէս վտանգուած են մեր ժողովուրդին յարատեւումը երաշխա-
ւորող ազդակները, ինչպէս նաեւ ցեղը ճանչնալու, սիրելու եւ
անոր ապագային հաւատալու կարելիութիւնները – անհրա-
ժեշտ է, որ Ցեղակրօնութեան նման շարժում մը ո՛չ միայն ծայր
տայ, այլ եւ արմատ բռնէ Ափիւռքի հայ նոր սերունդին մէջ, ճիշդ
այս օրերուն:

IV

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ՑԵՂԱՅԻՆ
ՉԳՏՈՒՄՆԵՐԻՆ ՈՒ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

Ցեղի մը ձգտումները եւ երեւան բերած արժէքները
ճանչնալու մէկ միջոց միայն կայ – հետեւիլ այդ ցեղի դարերու
պատմութեան:

Որպէսզի կարելի ըլլայ խօսիլ ցեղային այս կամ այն
ձգտումի մասին, անհրաժեշտ է ցոյց տալ, որ նոյն ձգտումները
դարերու ընթացքին ընկերացած են ցեղին, այսինքն անոնք
վաղանցիկ չեն եղած, այլ տեւական:

Անհատներու նման, ազգերու կեանքին մէջ ալ կարմիր
թելի պէս աչքի կը զարնեն որոշ ձգտումներ, որոնց իրականա-
ցումին համար թափուած ջանքները կը ստեղծեն տուեալ
անհատին կամ ժողովուրդին արժէքները:

Այսպէս է, որ ցեղի մը ձգտումներն ու արժէքները ժամա-
նակի ընթացքին կը նոյնանան: Այսպէս է, որ կարելի չէ մատնա-
նշել ցեղի մը այս կամ այն ձգտումը, առանց նկատի առնելու
նոյն ցեղի ստեղծագործութիւն-արժէքները, որոնք արդիւնքն են
անոր ձգտումներուն:

Դարերու ընթացքին բազմաթիւ ձգտումներ անհետ կը
կորսուին, որովհետեւ անոնց արդիւնք արժէքները չեն երեւիր
յետնորդներուն: Չգտումներու մասին կը խօսուի այն ատեն
միայն, երբ անոնց ստեղծագործութիւն-արժէքները կան ու կը
մնան: Այս արժէքներն են կենդանի ու շօշափելի վկաները
բազմաթիւ աննիւթ ու երագ-ձգտումներու:

Այդ իսկ պատճառով, երբ խօսքը մեր ժողովուրդի ցեղային
ձգտումներու մասին է, ուրիշ ռեւէ միջոց չունինք անոնց
հասնելու, բայց եթէ առնել ցեղային արժէքները եւ ասոնցմէ
մակաբերել ցեղին ձգտումները:

Ցեղային նման արժէքներ են դարաւոր անցեալ ունեցող
մեր սովորութիւնները, հէքեաթները, նիստ ու կացը, բարքերը,
որոնք որոշապէս կը ցուցնեն մեր ժողովուրդին առանձնայա-
տուկ ձգտումները:

Երբ, օրինակ, մեր հեքեաթները կը վերջանան բարիին յաղթանակով եւ չարին պարտութեամբ, այդ կը նշանակէ, որ մեր ցեղին ձգտումն է յառաջդիմութիւն բարոյական մարզին մէջ:

Ինչ որ ժողովրդական կենցաղի ու բանահիւսութեան մէջ կ'երեւի ընդհանուր գիծերով, ցեղի մը առաջնորդող տարրերը կ'արտացոլացնեն իրենց գործերուն, արուեստի արտայայտութիւններուն մէջ – երգ, գրականութիւն, նկարչութիւն, ճարտարապետութիւն, եւ այլն: Նոյն ձեւով կը կաղապարուին ցեղի մը քաղաքական ձգտումները:

Շատ բնորոշ է, օրինակ, Հայկի ականդութիւնը:

Հայ ժողովուրդը ազատ ապրելու իր ձգտումը դրած է այդ ականդավէպին մէջ: Ազատ ապրելու ձգտումին հետ՝ ան երեւան բերած է նաեւ ուրիշին ազատութիւնը չկապտելու ձգտումը:

Այդ ականդութեան համաձայն՝ Հայկ կը փափաքէր ազատ ապրիլ: Բէլ կ'ուզէր իրեն հպատակեցնել Հայկի նման ցեղապետները: Երբ պարզ կ'ըլլայ, որ Բէլ սպառնալիք մըն է իր բազմաթիւ կողմնակիցներով, Հայկ ո՛չ թէ կը խորհի իրեն հպատակեցնել Բէլը, այլ ապահովել իր եւ իւրայիններու ազատութիւնը: Եւ որովհետեւ հայրենիքի գաղափարը դեռ գոյութիւն չունէր նախնական շրջանի ցեղերուն համար, Հայկ կը շարժի դէպի հիւսիս եւ կ'ընտրէ նոր բնակավայր մը:

Ասով երեւան կուգայ հայ ժողովուրդի մէկ ուրիշ հիմնական ձգտումը – խաղաղասիրութիւն: Երբ կարելի է կենսական նպատակի մը հասնիլ խաղաղ միջոցներով, ինչո՞ւ կռուիլ ու արիւն թափել, հակառակորդին հետ՝ նաեւ իրեններուն արիւնը:

Խաղաղասէր՝ բայց ո՛չ ամեն գիւնով: Այս ձգտումը երեւան կը բերէ նոյն ականդութեան երրորդ դրուագը, որուն համաձայն Բէլ կը հետապնդէ Հայկի ցեղը եւ կ'ուզէ ամեն գիւնով իրեն հպատակեցնել: Հայկ չի համոզուիր Բէլի փաղաքշական խօսքերէն (ինչո՞ւ քեզի նման քաջ մը զրկուի տաք կլիմայի բարիքներէն ու երթայ, բնակի ցուրտ երկրի մը մէջ): Կը նախընտրեն ցուրտ երկրի մէջ ազատ ապրիլ՝ քան տաք կլիմայի բարիքները վայելել ու ազատութենէս զրկուիլ – կ'ըլլայ Հայկի պատաս-

խանը Բէլի պատգամաբերին: Յետոյ ալ, Հայկ կը կռուի իր եւ իւրայիններու ազատութեան համար, կը սպաննէ Բէլը, որուն հետեւորդները խուճապի կը մատնուին բռնակալին մահէն յետոյ եւ կը փախչին:

Ի՞նչ կը հետեւի ասկէ: Այն որ՝ Հայը եղած է ազատասէր: Անոր փափաքը եղած է ապրիլ ազատ, առանց ազատութիւն ըսելով ուրիշները իրեն հպատակեցնել հասկնալու: Այս ըմբռնումին հետեւանքով է, որ Հայը եղած է նաեւ խաղաղասէր: Բայց, երբ ուրիշներ ուզած են կապտել իր ազատութիւնը, Հայը ցոյց է տուած իր մարտունակութիւնը:

Ազատասէր, խաղաղասէր եւ մարտունակ – ահա երեք յատկութիւններ, որոնք կը խորհրդանշեն մեր ցեղի քաղաքական ձգտումները: Այդ յատկութիւններուն ապացոյցները մենք կը տեսնենք մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքին, շրջապատող պայմաններու թոյլտուութեան սահմաններուն մէջ:

Նոյն ձգտումներուն եւ յատկութիւններուն նորագոյն արտայայտութիւնը կը տեսնենք վերջին կէս դարու մեր ազատագրական շարժումներուն մէջ, որոնք անգամ մըն ալ շեշտեցին այն ճշմարտութիւնը, թէ՛ ցեղային ձգտումներն ու արժէքները կը կատարեն իրենց որոշ դերը նոյնիսկ այն շրջաններուն, երբ անոնք չեն երեւիր սովորական աչքերուն:

Ցեղային ձգտումներու լաւագոյն մէկ արտայայտութիւնն է մեր հեթանոսական կրօնը, որ մեզի կը ներկայանայ իբր ցեղային արժէքներու խտացում մը:

Հեթանոսութեան աստուածները կը պատկերացուէին իբր կատարելագոյն մարդիկ: Այս կը նշանակէ, որ հին դարերուն՝ մարդիկ իրենց փափաքած, բայց գլուխ հանել չկրցածը կը վերագրէին իրենց պաշտած այս կամ այն աստծուն: Եթէ առնենք մեր նախնիքներու պաշտած աստուածներէն երեք գլխաւորները, անոնց մէջ կը տեսնենք մեր հայրերու ձգտումները:

Սեր նախնիքներու պաշտած աստուածներու հայրն էր Արամագը, որ երկինքի եւ երկրի արարիչն էր: Հայ ժողովուրդը իր այս աստուածը կը կոչէր արի եւ մեծ, այս կը նշանակէ, որ

մեր ցեղը կը ձգտեր ըլլալ արի ու մեծ: Ասկէ զատ՝ Արամազդ բարիքներ կը պարգեւեր ամենուն: Ան էր լիութեան եւ պտղաբերութեան խորհրդանշանը: Երկինքի եւ երկրի արարիչին վերագրուած այս յատկութիւնն ալ կը ցուցնէ, որ հայ ցեղի ձգտումն էր բարիքներ վայելել, բայց միաժամանակ բաշխել: Ուրիշները զրկելու զինով ձեռք բերուած բարիք չէր հայ ցեղին ուզածը, այլ ճակտի քրտինքով, արդար վաստակով շահուածը:

Յեթանոս Յայերու գերազանցօրէն սիրած աստուածուհին էր Անահիտ: Մեր հայրերը զինքը կը կոչէին Մեծ Տիկին, որ ազգին փառքն էր ու պահապան հրեշտակը միանգամայն, կեցուցիչը: Ինչո՞ւ այսպէս: Որովհետեւ, Անահիտ ամէն տեսակի զգաստութեան մայրն էր, այսինքն կնոջական առաքինութիւններու մարմնացումը եւ ընտանեկան սրբութիւններու պահապանը:

Վահագն արեւի աստուածն էր, այսինքն՝ խաւարի թշնամին: Այս կը նշանակէ ձգտում դէպի լոյս, ջերմութիւն, կեանք, ո՛չ միայն նիւթական՝ այլեւ բարոյական իմաստով: Իրեն տրուած վիշապաքաղ (օծասպան) մակդիրն ալ կը նշանակէ թշնամութիւն խաւարն ու չարիքը անձնաւորող օձերուն: Վահագն հին Յայերու որսի եւ քաջութեան աստուածն ալ էր: Վիշապաքաղ մակդիրը պէտք է հասկնալ իրականէն աւելի փոխաբերական իմաստով, այսինքն չար մարդիկ, թշնամիներ հետապնդող եւ սպաննող:

Յեղային ձգտումներու լաւագոյն արտայայտութիւնն է նաեւ մեր Մշակոյթը – Յայ Երգը, Գրականութիւնը, Ճարտարապետութիւնը, Նկարչութիւնը եւ մանաւանդ Լեզուն, այնքան հարուստ, ճկուն եւ զարգացումի նորանոր կարելիութիւններով օժտուած:

Յին դարերու Գողթան Երգերէն սկսած մինչեւ մեր օրերու ժողովրդական Լէլէները, Դիւցազներգութիւններն ու Ազգային Երգերը, Խորենացիէն ու Եղիշէն սկսած մինչեւ Րաֆֆի, Սիւսանքո ու Վարուժան, Ջուարթնոց Եկեղեցիի եւ Անիի հրաշալիքներէն սկսած մինչեւ օտար ափերու վրայ հայ ճարտարապետ-

ներու կառուցած հոյակապ շէնքերը, մեր ձեռագիրերու մեջ փայլող Մանրանկարչութենէն սկսած մինչեւ Այվազովսկի, Ոսկեդարու մեր Ոստանիկ Լեզուէն սկսած մինչեւ մեր օրերու Աշխարհաբարը կուտան մեր ցեղի ձգտումներուն եւ ասոնց արդիւնք արժէքներուն անհատնում ապացոյցները:

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլորէն: Այն, որ մեր ժողովուրդը դարեր շարունակ ցուցադրած է հիմնական ձգտումներ, որոնց շնորհիւ ստեղծագործած է մնայուն արժէքներ: Այս բոլորէն կը հետեւի նաեւ, որ մեր ժողովուրդը դարեր շարունակ կրցած է պահել իր ուրոյն գոյութիւնը, որովհետեւ միշտ ալ ամուր կառչած է իր ցեղային ձգտումներուն եւ արժէքներուն, այսինքն եղած է՝ աշխատասէր, ժուժկալ, առաքինի, հողին կապուած, ընտանեւէր, զաղափարապաշտ, մարտունակ, ազատատենչ, անձնազոհ, մշակոյթի հետամուտ եւ խաղաղասէր, բայց ո՛չ ամէն զինով:

V
ՑԵՂԱԿՐՕՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱԲԱՆԱՆՔԸ
ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Ծանօթանալէ յետոյ հայ ցեղի ծգտումներուն եւ արժէքներուն, դիւրին է ենթադրել, թէ ինչ կրնայ ըլլալ կամ պէտք է ըլլայ Ցեղակրօնի դաւանանքը: Վեր հանելու համար այդ դավանանքի հիմնական գիծերը, Ցեղակրօնը պիտի ըլլայ.

1. **Ցեղաճանաչ:** Ան պիտի ծանօթանայ իր ցեղի ծգտումներուն եւ արժէքներուն, որովհետեւ այս կերպ միայն կարելի է ցեղին հաւատաւոր ու ցեղապաշտ մէկ անդամը դառնալ: Ցեղակրօնը պիտի ըլլայ գաղափարապաշտ եւ մշակոյթի հետամուտ:

2. **Առողջ՝ մարմինով եւ հոգիով:** Ցեղի ծգտումներուն իրականացումը կը պահանջէ հոգեկան եւ մարմնական ոյժ, որ առողջութեամբ պայմանաւորուած է:

3. **Արի ու խիզախ:** Վախկոտներն ու տատամտողները չեն կրնար դառնալ ցեղի ծգտումներուն դրօշակիրը:

4. **Միշտ ունկնդիր ցեղի ծայնին:** Երբ հայրենիքը եւ ժողովուրդը վտանգի տակ են, ցեղը կը ցնցէ առիւծի իր բաշը ու կը մռնչէ: Պէտք է այդ ծայնը լսել ու անոր հետեւիլ գիտնալ:

5. **Իրաւունքի տէր, պարտականութեան գիտակից:** Ո՛վ իր մէջ չունի այս երկուքի համադրութիւնը, չի կրնար ծառայել իր ցեղին, հետեւաբար չի կրնար ըլլալ անոր արժանաւոր զաւակը:

6. **Ձոռաբերութեան պատրաստ:** Ո՛վ ի հարկին պատրաստ չէ զոհելու իր անձը, չի կրնար ունենալ ազատ ու ստեղծագործ կեանք, չի կրնար ըլլալ ընտանեւէր եւ հայրենասէր:

7. **Զօրաւոր կամքի տէր:** Չի բաւեր լսել ցեղին ծայնը, գիտակցիլ պարտականութեան եւ պատրաստ գտնուիլ զոռաբերութեան: Վերջինը գլուխ հանելու համար՝ անհրաժեշտ է ունենալ եւ պահել զօրաւոր կամք:

8. **Ժուժկալ, առաքինի, համեստ ու կարգապահ:** Առանց այս յատկութիւններու իւրացումին՝ կարելի չէ իրմէ դուրս ուրիշներ ալ տեսնել, գաղափարապաշտ ըլլալ:

9. **Աշխատասէր:** Առանց գիտակից ու տեւական աշխատանքի՝ չկայ յառաջդիմութիւն, հետեւաբար ցեղին ծառայելու կարելիութիւն:

10. **Ազատ եւ անկախ Հայաստան պահանջող:** Ո՛վ հայ ցեղի ապագան կը խորհի, պէտք է ձգտի Մայր Երկրի ազատութեան եւ ազգահաւաքման: Այս գաղափարներու խորհրդանիշերն են Մայիս 28-ը եւ Հայկական Եռագոյնը:

Դաւանանքի այս գիծերը տիրական եղած են Ցեղակրօն Շարժումի առաջին օրերէն իսկ, երբ կազմակերպութիւնը սկսաւ չէզոք գետնի վրայ, բայց յստակօրէն հետեւելով ազգային-քաղաքական որոշ ուղղութեան մը, որ հարազատ է հայ ժողովուրդի ստուար մեծամասնութեան, որովհետեւ կը համապատասխանէ մեր ցեղի գերագոյն շահերուն:

Այս կ'ապացուցանէ նաեւ Ցեղակրօնութեան կարգախօսը.
ԼՕԶԱՆԸ – Ո՛Չ. ԵՐԲԵՔ:

Այս է պատճառը, որ Ցեղակրօն Ուխտերու առաջին Համագումարին իսկ, 1934 Յունիսի սկիզբը, Պատգամաւորներու փափաքը եղաւ մտնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան Դրօշակին տակ: Փափաքին յաջորդեց որոշումը եւ այդ օրէն Ցեղակրօն Ուխտերը դարձան Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատանեկան-երիտասարդական միաւորները:

* * *

Դաւանանքին սերտօրէն կապուած է կազմակերպութիւնը, որ հնարաւորութիւն կը ստեղծէ միացած ուժերով հետապնդելու Ցեղակրօնութեան հիմնական գաղափարներուն իրականացումը:

Ցեղակրօններու Ծրագիր-Կանոնագիրին մէջ այս կազմակերպութեան նպատակը բանաձեւուած է հետեւեալ բառերով.

«Ստեղծել ցեղակրօն սերունդ մը, որուն անդամները ապրին եւ զործեն որպէս ցեղի հպատակն ու մարտիկը, ուր որ ալ ըլլան եւ ընկերային ինչ դիրք ալ ունենան Հայաստանէն դուրս, Սփիւռքի մէջ»:

երկսեռ պատանհիներ ու երիտասարդներ մինչև 22 տարեկան, կրնան անդամակցիլ այս կազմակերպության, եթե կ'ընդունին անոր դաւանանքը:

Կազմակերպութեան միաւորը Ուխտն է, որ առնուազն 7 անդամ կ'ունենայ: Ամէն Ուխտ ունի իր պետը, փոխ-պետը, քարտուղարը եւ գանձապահը:

Իրարու մօտիկ վայրերու մէջ գտնուող Ուխտերուն միջեւ կապ մը հաստատելու եւ ընդհանուր ուղղութիւն մը տալու համար, զուտ գործնական պահանջի մը վրայ, կեանքի կոչուած են Շրջանային Մարմինները:

Ցեղակրօն Ուխտերու վերին մարմինն է Կեդրոնական Վարչութիւնը, որ կ'ընտրուի՝ Ցեղակրօն Պատգամաւորական ժողովէն եւ կը վարէ կազմակերպութեան բոլոր գործերը:

Պատգամաւորական ժողովը ներկայացուցչական մարմին մըն է, որ կը գումարուի տարին մէկ անգամ: Ուխտերը՝ իրենց թիւի համաձայն, կ'ունենան 1-3 պատգամաւորներ:

Պատգամաւորական ժողովը կրնայ փոփոխութեան ենթարկել կազմակերպութեան Ծրագիր-Կանոնագրի յօդուածները, բացի դաւանանքին եւ նպատակին վերաբերածներէն:

Ուխտերու գործունէութեան համար նախատեսուած են.

1. Ընկերական հաւաքոյթներ, առնուազն ամիսը երկր անգամ:

2. Ցեղային ինքնաճանաչման նպաստող պարբերական ասուլիսներ, նիւթ ունենալով Ազգային Պատմութենէն եւ ազատագրական շարժումներէն այս կամ այն դրուագը:

3. Մարզանք եւ զբօս:

4. Ուխտերու ժողովներու եւ հաւաքոյթներու մէջ հայերէն լեզուն պարտադիր է:

Կ'արժէ այստեղ յիշել, որ կազմակերպութեան առաջին տարին իսկ Ուխտերէն շատեր Կեդր. Վարչութեան հետ ունեցած իրենց թղթակցութիւնները կատարած են մայրենի լեզուով եւ պահանջած են, որ Կեդր. Վարչութիւնն ալ ընէ նոյնը եւ իրենց ղրկէ միմիայն հայ լեզուով գրուած շրջաբերականներ:

5. Կազմակերպութեան անհրաժեշտ ծախքերուն մասնակցելու առաջադրութեամբ՝ ամէն Ուխտ, համաձայն իր վայրի պայմաններուն, կը սարքէ հասութաբեր ձեռնարկներ:

6. Ուխտերը տեղին վրայ կրնան ծախսել իրենց եկամուտի առ առաւելն կէսը: Մնացածը կը մտցնեն Կեդր. Վարչութեան սնտուկը:

Անդամակցութեան համար նկատի առնուած են հետեւեալ պայմանները.

1. Պատանին կամ երիտասարդը՝ Ուխտի մը անդամակցելու ատեն, կը վճարէ մուտքի նուազագոյն գումարը, որ է 0.25 տոլար:

2. Իւրաքանչիւր անդամ ամսական կը վճարէ 0.10 տոլար ուխտատուրք:

3. Նոր ուխտակից մը կ'ընդունուի Ուխտի քուէներու երկու երրորդի մեծամասնութեամբ:

4. Ուխտերու ներքին կեանքին մէջ պարտադիր է խիստ կարգապահութիւնը: Վրիպողները կը պատժուին Ուխտին կողմէ, քուէներու երկու երկրորդի մեծամասնութեամբ:

Ցեղակրօն Ուխտերու պաշտօնական տօներն են.

1. Ցեղակրօնութեան Օրը – Յունուար 14:

2. Հայոց Ազատօնը – Ապրիլ 24:

3. Հայաստանի Անկախութեան Տարեդարձը – Մայիս 28:

4. Դրօշակի Օրը – Օգոստոս 10:

5. Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը – Հոկտեմբերի 1:

Այս հիմերու վրայ կեանքի կոչուած Ամերիկահայ Ցեղակրօնութիւնը, որուն իւրաքանչիւր անդամը կ'ուխտէ իրականացնել իր կազմակերպութեան դաւանանքն ու նպատակը, իր ցեղի լաւագոյն ապագային հաւատքով զօտեպնդուած՝ ինքզինքը կը նկատէ տարաշխարհներ ցրուած հայ մոր սերունդի ընդհանուր կազմակերպութեան կորիզը:

VI ՑԵՂԱԿՐՕՆՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌԻԹԵԱՆ ԴԱՇՏԸ

Հայ նոր սերունդի այս կազմակերպության հիմնական ձգտումը դաստիարակչական է: Դաստիարակություն մը, որ կը տրուի գործնականօրէն, ընկերային կեանքի համար պատրաստելով եւ ընկերային կեանքին մէջ մտցնելով միանգամայն:

Հետեւելով առողջ հոգին առողջ մարմնի մէջ հին, բայց իր արժէքով միշտ ալ նոր ճշմարտութեան, Ցեղակրօն Շարժումը իր առջեւ կը գտնէ գործունէութեան ընդարձակ դաշտ մը, որուն զանազան մարզերը կը լրացնեն այս կամ այն պակասը ու կը կերտեն ամբողջութիւն մը:

Գաղափար մը տալու համար այն կարելիութիւններու մասին, որոնց առջեւ կը գտնուի ցեղակրօն ամէն Ուխտ, առնենք մարմնական եւ հոգեկան առողջութեան առաջնորդող ազդակները:

Մարզանքը մարմնի բնականոն աճումին, հետեւաբար մարմնական առողջութեան հիմնական պայմաններէն մէկն է: Այս մասին երկու կարծիք գոյութիւն չունի: Կարելորն այն է, որ մարզանքը կազմակերպուի նպատակայարմար ձեւով, գիտական հիմներու վրայ:

Այս առաջադրութիւնը իրականացնելու համար՝ անհրաժեշտ է ունենալ ձմեռային մարզավայրեր, որոնցմէ կ'օգտուին նաեւ տաք եղանակներուն, երբ օդը անձրեւային է: Ցեղակրօն Ուխտերու իրենց վայրին մման մէկ շէնքէն օգտուելու մասին պիտի մտածեն, ի հարկէ, եւ ոչ թէ սեփական մը շինելու ետեւ իյնան:

Մարմնական առողջութեան նպաստող ուրիշ մէկ մարզ կը ներկայացնեն խաղերը, որոնք ազատ մարզանքի ձեւն ունին եւ այլազանութեան հետ հաճելիութեան տարբեր աստիճան մը կը բերեն իրենց հետ:

Յատկապէս կազմակերպուած պտոյտներ ու արշաւներ, թիավարութեան, նշանառութեան փորձեր, լոգանք եւ բանակում (քէմփ) ո՛չ միայն մեծապէս կը նպաստեն մարմնի առողջութեան, այլ եւ նկարագրի լաւագոյն զիծերու մշակումին:

Մարմնակրթութեան այնքան մեծ կարեւորութիւն տուող մեր դարուն, մանաւանդ երբ Սփիւռքի հայ նոր սերունդը իր շուրջը կը տեսնէ հիւրընկալ երկիրներու մէջ կիրարկուած ձեւերը, մեթոտները եւ տեսակները, աւելորդ է այս խնդրին վրայ աւելի երկար կանգնիլ:

Ինչպէս մարմինը հետզհետէ, հետեւողական մարզանքով կը տիրանայ առողջ կազմի, այնպէս ալ հոգին պէտք ունի իրեն յատուկ մարզանքի մը:

Մարմինին հետ կը զարգանան նաեւ պզտիկին զգացումները, դատողութիւնը, կամքը, մէկ խօսքով՝ տարիներու ընթացքին կը կազմաւորուի նաեւ պատանին ու երիտասարդին հոգին:

Ընտանիքը, դպրոցը, համայնքը կարելոր դեր կը կատարեն այս մարզին մէջ: Բայց նոյնքան կարելոր դեր մը վերապահուած կը մնայ սերունդի կազմակերպութեան:

Սեփական գրադարան-ընթերցարան մը, որ կարելիութեան սահմանին մէջ ունենայ հետաքրքրական, ենթակայի տարիքին ու պահանջներուն համապատասխան գիրքերու եւ թերթերու լրիւ հաւաքածոյ մը, մեծապէս կը նպաստէ ինքնաշխատութեան միջոցով ինքնազարգացում ձեռք բերելուն:

Ամէն Ուխտ իր սկզբնական շրջանին իսկ կրնայ հիմը դնել մման գրադարան-ընթերցարանի մը, հոգ չէ թէ 1-2 տասնեակ գրքոյկներով ու թերթիկներով, որոնք տարիներու ընթացքին, անզգալաբար, կը շատնան:

Թատրոն եւ շարժանկար մեծապէս կը ծառայեն դաստիարակչական նպատակին, եթէ նոր սերունդի առաջնորդներ ընեն իրենց թելադրութիւնները: Ինչպէս ամէն լաւ գիրք ամէն տարիքի համար չէ, այնպէս ալ ամէն լաւ ներկայացում բոլորի պահանջները չի կրնար լրացնել: Ամէն Ուխտ կրնայ ունենալ իր մէկ թատերախումբը, որ իր ուխտակիցներու համար կը պատրաստէ յարմար ներկայացումներ:

Երգչախումբ եւ նուագախումբ կը կազմեն դաստիարակչական եւ միանգամայն գործունէութեան մէկ այլ ազդակ:

Մեր նոր սերունդի գրեթե բոլոր անդամները սովորաբար նուազի դասեր կ'առնեն, գէթ քանի մը տարի: Երբ յարմար դեկավար մը գտնուի, ո՛չ մէկ դժուարութիւն կը մնայ, որ արգելք ըլլայ նման տարրերը միացնելուն եւ նուազախումբ մը կազմելուն: Աւելի դիւրին է երգչախումբի կազմութիւնը:

Դասախօսութիւններ եւ զանազան դասընթացքներ կարելիութիւն կուտան լրացնելու Մայրենի Լեզուի, Ազգային Պատմութեան, Հայ Գրականութեան ծանօթութիւններու պակասը:

Հանդէս, տողանցք, տօնակատարութիւն առիթներ կը ստեղծեն, որ կազմակերպութեան եւ ինքնաշխատութեան միջոցով ձեռք բերուած կարողութիւնները գործադրուին:

Հանդէսի մը կազմակերպումը եւ իւրաքանչիւր ցեղակրօնի մասնակցութիւնը երգով, նուագով, արտասանութեամբ կան ուղերձով՝ մեծապէս կը նպաստեն ենթակամներու հոգեկան զարգացումին, ինքնավստահութեան եւ գիտցածը գործադրելու կարողութեան մշակումին:

Տողանցքը կը լրացնէ ներքին տարբեր պահանջ մը եւ կը վարժեցնէ կարգապահութեան:

Տօնակատարութիւնը հանդէսի համար յիշատակուած առաւելութիւններուն վրայ կ'աւելցնէ ազգային նշանաւոր դէպք կամ դէմք մը պատշաճօրէն յարգելու պարտականութեան գիտակցութիւնը:

Վիճաբանական հաւաքոյթները սորվածը տարբեր ձեւով մը գործադրելու պատեհութիւնը կուտան: Նախապէս գուշակել, թէ ի՞նչ կրնայ ունենալ վիճաբանող միւս կողմը անակնկալի մը պարագային՝ արագ խորհելու եւ փաստարկելու վարժութեան ձեռք բերումը, դիմացիին կարծիքները յարգելու բարեկրթութեան տիրացումը՝ այնպիսի առաւելութիւններ են, որ ընկերային կեանքի համար պատրաստուող ամէն անհատի համար կենսական նշանակութիւն ունին:

Մարմնական եւ հոգեկան այս բոլոր տեսակի մարզանքներուն շնորհիւ՝ ամուր կռուան մը կը ստանայ ամէն մէկ Ուխտակիցի նկարագիրը, որ Բոլորը մէկի եւ մէկը բոլորի համար սկզբունքը կ'իւրացնէ ու կը գործադրէ:

Այսպէս է, որ ամէն մէկ Ուխտակիցի համար Յեղակրօնութիւնը կը դառնայ ո՛չ թէ խօսք ու ձեւ, այլ միս ու արիւն:

VII ՅԵՂԱԿՐՕՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՍԸ

Մեծ իմաստասէր Սոկրատեսին կը պատկանի յաւիտենական արժէք ներկայացնող պատգամի մը ձեւակերպումը՝ ճանչցի՛ր քեզ:

Ասիկա կենսական հրամայականն է, որուն ենթակայ է ամէն մէկ էակ: Նախնական շրջաններուն՝ մարդիկ բնագոյրէն ենթարկուած են այս հրամայականին: Քաղաքակրթութեան զուգընթաց՝ հետզհետէ գիտակցօրէն հետապնդուած է այս պատգամը, որ դարերու իմաստութեան մէկ խտացումն է:

Ճանչցի՛ր քեզ խօսքերը շատ աւելի խոր իմաստ ունին, քան առաջին տպաւորութենէն կարելի է պատկերացնել:

Այս պատգամը կը նշանակէ, որ ամէն մարդ միշտ պէտք ունի ուսումնասիրելու ինքզինքը, այսինքն իւրաքանչիւր անհատ շարունակ պիտի քննէ իր կեանքին պայմանները, նիւթական թէ բարոյական: Ամէն խորհող էակ պիտի հարցնէ ինքն իրեն, թէ ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ կ'ապրի: Պիտի փորձէ հասկնալ, թէ ի՞նչ կ'ուզէ: Պիտի չափէ իր կարողութիւնները ու պիտի ջանայ զարգացնել զանոնք: Ականջ պիտի դնէ իր հոգիի խորէն լսուող ձայնին եւ ըստ այնմ պիտի ձեւակերպէ իր պահանջներն ու ձգտումները:

Բայց մարդ կոչուածը կայուն արարած մը չէ: Մեզմէ ամէն մէկը կը փոխուի ո՛չ միայն ամէն տարի, ամիս կամ շաբաթ, այլ ամէն օր: Մեզմէ դուրս գտնուող ուժեր կ'ազդեն ո՛չ միայն մեր արտաքին պայմաններուն, այլ եւ մեր ներքին աշխարհին վրայ: Այս կը նշանակէ, որ մենք շարունակ պէտք ունինք հետեւելու մեծ իմաստասէրի պատգամին՝ ճանչցի՛ր քեզ:

Ո՛չ ոք կրնայ գատել իր անձը իր ընտանիքէն ու շրջապատէն: Ո՛չ ոք կրնայ իրմով սկսիլ աշխարհը: Ո՛չ միայն իր ծնողներն ու պապերը, այլ եւ պապերուն պապերը պէտք է ճանչցուին այն անձին կողմէ, որ կը փափաքի իրապէս ճանչնալ ինքզինքը:

Ահա՛ թէ ինչու ճանչցի՛ր քեզ-ը իր իսկական առումով կը նշանակէ ճանչցի՛ր ցեղը:

Ճանչցի՞ր ցեղդ, այսինքն՝ ուսումնասիրե՛ անոր անցեալը, ուրիշ խօսքով՝ սորվե՛ անոր պատմութիւնը, որ քու աչքերուդ առջեւ կը բերէ անոր արժէքները, ապրումներն ու ձգտումները:

Ճանչցի՞ր ցեղդ, այսինքն՝ ապրէ անոր ներկայ կեանքը, քեզի զգա՛ անոր հաւաքականութիւնը կազմող շղթային մէկ օղակը:

Ճանչցի՞ր ցեղդ, այսինքն՝ քո՛ւկդ համարէ անոր պահանջները եւ ըրէ՛ կարելիդ, որպէսզի իրականութիւն դառնան անոր ձգտումները:

Ճանչցի՞ր ցեղդ, կը նշանակէ ուրեմն՝ ուսումնասիրե՛ անոր անցեալը, ապրէ՛ անոր ներկան եւ մտահոգութեանդ առարկան դարձո՛ւր անոր ապագան:

Լրացնելու համար այս կենսական պահանջները՝ լա՛ւ սորվէ Մայրենի Լեզուդ, որովհետեւ անոր մոգական լապտերին լոյսը միայն յստակ կը դարձնէ ցեղիդ պատմութիւնն ու մշակոյթը:

Ճանչցի՞ր քեզ կը նշանակէ ճանչի՞ր քեզի ծնունդ տուող հաւաքականութիւնը, այսինքն ցեղդ:

Դարերու այս հրամայականին ամենէն աւելի պէտք ունի Զայ Նոր Սերունդը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հրատարակչի կողմից	3
Յառաջաբան	4
Երկու խօսք	5
I. Ամերիկահայ նոր սերունդը 1933-էն առաջ	6
II. Շարժումին սկիզբը	10
III. Ցեղակրօնութեան իմաստը	13
IV. Զայ ժողովուրդի ցեղային ձգտումներն ու արժէքները	19
V. Ցեղակրօնութեան դաւանանքը եւ կազմակերպութիւնը	24
VI. Ցեղակրօններու գործունէութեան դաշտը	28
VII. Ցեղակրօնութեան պատգամը	31

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ՄԱՏԵԼԱՇԱՐՈՎ ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Օճնիկ Ջարմունի, Ցեղի հրամայականը: Երևան, 2007:
2. Շահան Նաթալի, Սրբազան խելագարություն: Երևան, 2007:
3. Ցեղի պահպանման իմաստությունը: Երևան, 2007:
4. Նիկողայոս Ադոնց, Մարգպան Վասակը պատմաբանների դատաստանի առաջ: Երևան, 2007:
5. Ազգային-պետական գործիչներ: Երևան, 2007:
6. Ազատ Սյունիք: Արնոտ գիրք: Երևան, 2007:
7. Վարդան Լալայան, Հայոց դիցաբանական տոմարական համակարգը, Երևան, 2007:
8. Այլախոս եւ այլադավան հայեր: Երևան, 2007:
9. Հովհաննես Քաջազնունի, Ազգ եւ հայրենիք: Երևան, 2007:
10. Հայկ Ասատրյան - Տարոնականության ռահվիրան: Երևան, 2008:
11. Գլոբալացվող աշխարհ: Երևան, 2008:
12. Վարդան Լալայան, Հայոց այբուբենի խորհրդավորությունը: Երևան, 2008:
13. Լեւոն Շանթ, Ազգութիւնը հիմք մարդկային ընկերութեան: Երևան, 2008:
14. Ջանգեզուրի հերոսամարտը հրամաններում (1921թ.): Երևան, 2008:
15. Post-Kosovo. Անջատողական եւ ռեգիոնալ շարժումները Եվրոպայում: Երևան, 2008:
16. Ազգային գիտակցություն: Երևան, 2008: